Bölüm 13

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE KIZ ÖĞRENCİLERİN ÖĞRENİM GÖRDÜĞÜ İSTANBUL RÜŞTİYELERİNİN VE ÖĞRENCİ KIYAFETLERİNİN İNCELENMESİ

Mine CERANOĞLU[1]
Arzu BOY[2]

Giriş

Osmanlı Devleti'nde kız öğrenciler, Tanzimat Dönemi'ne (1839-1876) kadarsıbyan mekteplerine gidebilmiş; bu dönemden itibaren kız öğrenciler için rüştiye (ortaokul derecesindeki eğitim kurumu) derecesinde eğitim kurumları açılması gündeme gelmiştir. Kızların rüştiye derecesinde eğitim almaya başlaması dönemin en büyük başarısı olarak değerlendirilmektedir (Berkes, 1973) ve kızöğrencilerin rüştiye seviyesinde öğrenim görmeleri eğitim adınaönemli bir gelişmedir (Tekeli &İlkin, 1999). Eğitim sisteminin en temel kanunu Maarif-i Umumiye Nizamnamesi 1869'da kabul edilmiş ve bu kanunda kız öğrencilerin eğitim alması hakkında hususlar yer almıştır.

Tanzimat Dönemi'nde okul sayısını çoğaltmak için daha çok okul açmak hedeflenmiştir okulbinalarının elverişli olup olmadığına çok fazla dikkat edilmemiştir. Eski sıbyan mektepleri,bazı boş evler, konaklar, vb. yerler rüştiye okuluna dönüştürülmüştür. 1877-1878 Osmanlı - Rus Savaşı'nın getirdiği malibunalım ile bu yıllarda okullar ihmal edilmek zorunda kalmışsa da daha sonra büyük bireğitim hamlesi başlatılmıştır. Bu dönemde rüştiyelere büyük bir katılım yaşandığından mevcutokul binaları yetersiz kalmıştır. İstanbul'daki resmî rüştiye sayısına bakıldığında TanzimatDönemi ile II. AbdülhamidDönemi arasında bir fark olmamasına rağmen öğrenci sayılarında 3-4 kat artış olmuştur. Bu dönemde özel okullar da yaygınlaştırılarak eğitimin yükünün kısmen varlıklı insanlar tarafından karşılanması sağlanmaya çalışılmıştır. (Demirel, 2002). Tanzimat Dönemi'nde açılmaya başlayan kız okullarının sayısına II. Abdülhamit Dönemi'nde açılan kız rüştiyeleri ve özel okullarda eklenmiş ve eğitim de büyük aşamalar kat edilmiştir.

Cevri Kalfa Mektebi, ilk kız rüştiyesi olarak 6 Ocak 1859'da açılmış ve kız öğrencilerin rüştiyeye seviyesindeki eğitimleri bu okulun açılmasıyla birlikte başlamıştır (Görür, 2015).

Tanzimat Dönemi ile birlikte okullarda Fransız modeli örnek alınmış, okul yapıları ve müfredatlarında yenileşmeler başlamıştır. Okul kıyafeti konusunda da Tanzi-

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, mine.ceranoglu@gmail.com.
[2] Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, arzunar@hotmail.com.

mat Dönemi'ne kadar yaygın olarak giyilen bir kıyafet / forma olmamasına rağmen öncelikle yabancı misyoner okullarında kısmen de olsa resmi okul kıyafeti giyildiği görülmektedir. 1925'li yıllardan itibaren kısmen uygulanan "resmi okul kıyafeti", 3 Aralık 1934 yılından itibaren kanunen ilk ve ortaokullarda zorunlu hale gelmiştir (Solak, 2014).

Rogan (1996), II. Abdülhamit Dönemi'nde öğrencilerin ayrı ayrı veya gruplar halinde mekteplerde, rüştiyelerde ya da stüdyoda fotoğraf çektirdiğini ve öğrencilerin birbirinden farklı geleneksel kıyafetler ya da aynı tip kıyafetler giydiklerini belirtmektedir.

Fotoğraf 1. *Resmi Okul Kıyafeti Giyen Mirgun (Emirgan) Kız Ortaokulundaki Öğrenciler (Dijital Numarası: cph 3b28783 //hdl.loc.gov/loc.pnp/cph.3b28783).*

Amaç ve Önem

Çocuk sosyologu Corsaro (1992), çocukların geleceğimizi oluşturduğunu; ama çocukluğun geleceğinin de bugünden oluştuğuna vurgu yapmıştır. Çocuklar, insanların oluşturduğu kültürün taşınabilmesinde ve insanlığın bir adım öteye geçebilmesinde baş aktördür. Dolayısıyla çocukluğu her yönü ile araştırmak, çocukluk yaşamına katkıda bulunmak anlamına gelmektedir. Bu çalışmada amaç; II. Abdülhamid döneminde kızların öğrenim gördüğü İstanbul rüştiyeleri ve bu rüştiyelerdeki kız öğrencilerin kıyafetlerini analiz ederek; ilgili döneme ait okul giyim kültürünü incelemektir.

Göklüberk Özlü ve Ceranoğlu (2015), geçmişte giyilen kıyafetlerin zamanla yıprandığını ve saklama koşullarının zor olduğunubelirtmektedir. Gerçek kıyafetlere ulaşılamadığı zaman, bir topluma ait dönem özelliklerini yansıtan kıyafetleri görsel malzeme olan fotoğraflardan incelemek mümkündür. Osmanlı dönemi çocuk kıyafetleri ve kıyafet özelliklerini gösteren fotoğraflar, basıldığı ve kullanıldığı dönem hakkında bilgi vermektedir. Osmanlı dönemi çocuk giyim kültürünü belgelemek için fotoğrafları sergilemek, yayımlamak ve böylece geniş kitlelerin istifadesine sunmak, milli kültürümüzü yaşatmak adına son derece önemlidir.

Materyal ve Yöntem

Çalışmada betimsel yöntem kullanılmış ve II. Abdülhamid dönemi rüştiyeleri ile ilgili doküman incelemesi yapılmıştır.Çalışmada salnameler ve"Library of Congres"-ten indirilmesine izin verilen 11 adet fotoğraf materyal olarak kullanılmıştır.

Çalışmada resmi ve özel rüştiyelerde öğrenim gören kız öğrencilerin kıyafetleri genel olarak analiz edilmiştir. Kıyafetler; renk (açık - koyu) ve desen (çizgili, çiçekli, vb.) özellikleri, model (yaka, kapama, kol, boy) özellikleri, süsleme özellikleri ve kıyafetleri tamamlayan aksesuarlar açısından betimlenmiştir. Fotoğraflarda birden fazla sayıda kız öğrenci bulunduğundan öğrencilerin kıyafetleri, duruşlara göre sağdan sola; okuyan / inceleyen kişinin solundan sağına doğru analiz edilmiştir. Ayrıca kız öğrencilerin kıyafet özelliklerinin belirlenmesinde ekran çözünürlüğü artırılarak fotoğrafların büyütülmesi yöntemi kullanılmıştır. Fotoğrafta yer alan kız öğrencilerin giydiği kıyafetlerin sadece belirlenebilen özellikleri açıklanmıştır.

Resmi Kız Rüştiyeleri ve Kıyafetleri

1858 tarihinde Maarif Nezareti'nden, Sadaret'e yazılan Tezkire'de eğitimin öneminden bahsedilmiş ve kız çocukları için eğitimin elzem olduğu ve onlar için rüştiyelerin açılması teklif edilmiştir. Bu teklifin ardından 1859 tarihinde İstanbul'da ilk kız rüştiyesi açılmıştır (Akyüz, 2015; Berkes, 1973; Kurnaz, 1991; Koçer, 1992; Şen, 2013). Açılan ilk kız rüştiyesinin fazla rağbet görmemesi üzerine hükümet, halkın kızlarını rüştiyeye göndermesi için gazete ilanları vermiştir. Halkı aydınlatmak ve rüştiyenin açıldığı haberdar etmek için gazetelere şu ilan verilmiştir:

"Okuyup yazmanın erkek ve kadınlar için elzem olup geçinmek için ağır işler gören erkeklerin ev işlerinde rahat etmeleri ancak kadınların dahi din ve dünyalarını bilerek kocalarının emirlerine itaat etmeleriyle ve istemediklerini yapmaktan sakınmalarıyla ve iffetlerini koruyup kanaat ehli olmalarıyla mümkündür" (Karal,1996).

Hükümet tarafından basına verilen bu haberde kadınların eğitiminin elzem olduğu vurgulanmaktadır.

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, rüştiyelerdeki eğitim ve öğretim düzenine yeni bir anlayış getirmiştir. Kız öğrenciler için rüştiyeler açılmasını bazı kaidelere bağlayan nizamnamenin yirmi yedinci maddesi aşağıda yer almaktadır:

"Halkı tamamen Müslüman olan büyük şehirlerde Müslümanlara mahsus, halkı tamamen Hıristiyan olan büyük şehirlerde Hıristiyanlara mahsus birer kız rüştiyesi

bulunacaktır. Halkı karma olan şehirlerde Müslümanlar için ayrı ve Hıristiyanlar için ayrı birer rüştiye okulu yapılacaktır. Ancak halkı karma olan şehirlerde Müslüman ve Hıristiyanların miktarı beş yüz evden fazla olduğu takdirde bunlar için ayrı rüştiye açılacaktır. Bu okullar şimdilik İstanbul'da sonra vilayet merkezlerinde açılacaktır. Müslüman olmayanlar hakkında da ayrı usule göre işlem yapılacaktır" (Özalp &Ataünal, 1977).

Bu maddeden hareketle özellikle büyük şehirlerde kız rüştiyesi açma yoluna gidilmiş ve nüfusun en yoğun olduğu İstanbul'da kız rüştiyelerinin arttırılmasına özen gösterilmiştir.

İstanbul'da 1871-1872'ye kadar bir kız rüştiyesi bulunurken 1874'e kadar kız rüştiye sayısı sekize yükselmiştir (Demirel, 2002). II. Abdülhamit Dönemi'nde 1877'de dokuz kız rüştiyesi(Koçer, 1992); 1903' te on iki kız rüştiyesi eğitim vermiştir. Dönemin sonlarında ise 1908'de on iki adet kız rüştiye sayısının değişmediği görülmektedir (Devlet Salnamesi 1903; Devlet Salnamesi 1908). Okul sayısı artmasına rağmen; kız öğrenci sayılarındayıllara göre değişiklik olduğu görülmüştür. Aşağıda II. Abdülhamit Dönemi'nin sonlarına kadar öğrenci sayıları tabloda gösterilmiştir (Maarif Salnamesi 1898, 1899, 1903; Ergin, 1977; Kurnaz, 1991):

Tablo 1. *Bazı Yıllara Ait Öğrenci Sayıları*

Rüştiyeler	**1876**	**1877**	**1882**	**1898**	**1899**	**1901**	**1903**
Sultan Ahmet	63	64	60	240	316	316	316
Şehzade	25	30	28	-	-	-	-
Eyüp	-	24	-	180	176	119	-
Mirgün	-	-	35	81	112	88	88
At Pazarı	30	27	55	214	208	-	-
Fındıklı	-	-	30	120	149	181	171
Beşiktaş	-	-	45	213	199	118	118
Üsküdar	-	39	-	131	122	152	112
Küçük Mustafa Paşa	-	-	30	230	223	161	121
Molla Gürani	-	-	-	124	96	114	119
Aksaray	54	45	70	-	-	-	-
Kadıköy	-	-	-	-	-	100	100
İbrahim Paşa	26	18	-	-	-	-	-
Gülfem Hatun	-	30	35	-	-	-	-
Eski Ali	-	36	-	-	-	-	-
Doğancılar	-	-	35	-	-	-	-
Koca Mustafa Paşa	-	-	-	-	-	115	115
Fatih	-	-	-	-	-	316	216

Salnamelerde görüldüğü kadarıyla bazı yıllar mevcut olan rüştiyelerin, bazı yıllar kayıt altına alınmadığı ya da öğrencisi olmadığı için es geçildiği düşünülmüştür. Tabloda belirtilen yılların genelinde eğitim hizmeti veren rüştiyeler baz alınmaya çalışılmıştır. 1876 Devlet Salnamesi'nde Eski Ali, Üsküdar, Gülfem, Eyüp rüştiyelerinin isimleri bulunmasına rağmen; öğrenci sayıları belirtilmediği için tabloda yer verilmemiştir (Kurnaz, 1991). 1877 yılında öğrenci sayıları verilen rüştiyeler Devlet Salnamesi'nde mevcuttur. 1882'de öğrenci sayıları belirtilmeyen rüştiyeler salnamelerde kaydı olmayan rüştiyelerdir. 1898, 1899, 1901, 1903 yılları rüştiyelerdeki verilen sayılar maarif salnamelerinde tespit edilen sayılardır. Bu yıllarda önceki tarihlerde kaydı olan bazı rüştiyeler salnamelerde bulunmamaktadır. Tabloda yıllar ilerledikçe öğrenci sayısının da genel olarak arttığı; ancak bazı yıllarda bu sayıların azaldığı görülmektedir. Sultan Ahmet Rüştiyesi'nin eğitime başladığı ilk yıldan itibaren düzenli olarak öğrencisi bulunduğu ve bu sayının giderek arttığı dikkat çekmektedir.

Abdülhamit Dönemi'ndeki rüştiyelere yukarıdaki tabloların dışında leyli ve nehari sanayi mektepleri, Aksaray'da kız sanayi mektebi ve Üsküdar'da bulunan kız sanayi mektepleri de ilave edilebilir (Maarif Salnamesi, 1899). Abdülhamit Dönemi'nin sonlarında 1909'da Devlet Salnamesi'nde kız rüştiyelerinin isimleri şu şekilde verilmektedir: Sultan Ahmet, Leyli Sanayi ve Kız Mektebi, Koca Mustafa Paşa, Fatih, Eyüp, Beşiktaş, Fındıklı, Mirgün, Üsküdar Kız Sanayi Mektebi, Makroköy Mektebi. Tablo 1'deki bilgilerden farklı olarak Devlet Salnamesi'ne sadece Makroköy Rüştiyesi dâhil edilmiştir (Devlet Salnamesi, 1909).

Kız rüştiyelerinin açıldığı yıldan sonra bu okullarda derse girecek bayan öğretmen ihtiyacı gündeme gelmiştir. 1869 Maarif Nizamnamesinin yirmi sekizinci maddesine göre; rüştiye öğretmenlerinin bayan olması; ancak iyi öğretmen yetiştirilinceye kadar yaşlı ve edepli öğretmenlerin tayin edilmesi belirtilmiştir. Ayrıca otuzuncu maddesinde de bu okulların ikiden dörde kadar bayan öğretmenlerinin olacağı ve bunların dışında terzi ve musiki dersleri için de öğretmenlerin olması gerektiği belirtilmiştir (Özalp &Ataünal, 1977). 1901 yılında rüştiyelerdeki öğretmen sayısının rüştiyelerin açıldığı yıla göre artış gösterdiği görülmektedir. Aşağıda rüştiyelerde çalışan bazı yıllara ait öğretmen sayıları verilmiştir:

Tabloda öğretmen sayısına ulaşılamayan rüştiyelerin karşısı boş bırakılmıştır. Öğretmen sayısında 1879 ve 1882 yıllarında düşüş görülmektedir. Bu durum, rüştiye sayısının artması ile öğretmen sıkıntısının yaşandığının bir göstergesi olarak açıklanabilir. 1869'da bayan öğretmen ihtiyacını karşılamak için Darülmuallimat'ın açılmasına karar verilmiştir. Bayan öğretmen yetiştiren bu okullun ilk mezunlarından Fahriye, Münire, Fatma, Nigar Zehra ve Hatice rüştiyelerde görev alan ilk öğretmenlerdir (Ergin 1977; Kurt, 2012). Bayan öğretmenler bir tarihten sonra müdür olarak da görev yapmaya başlamıştır. Belirli bir zaman sonra tüm rüştiyelerin yönetimi muallim-i evvellere bırakılmıştır. Aşağıda belli başlı rüştiyelerin muallim-i evvelleri verilmiştir:

Tablo 2. *Bazı yıllara ait bayan öğretmen sayıları*

Rüştiyeler	1877	1879	1882	1887	1901
Sultan Ahmet	4	3	3	4	8
Şehzade	5	4	3	-	-
Eyüp	4	3	-	5	7
Mirgün	-	-	2	4	7
At Pazarı	4	3	3	5	-
Fındıklı	-	3	2	5	6
Beşiktaş	-	-	2	5	6
Üsküdar	4	3	-	-	6
Küçük Mustafa Paşa	-	-	4	4	6
Kadıköy	-	-	-	-	5
Gülfem Hatun	4	3	-	-	
Molla Gürani	-	-	-	-	6
Fatih	-	-	-	-	9
Eski Ali	4	3	-	-	-
Koca Mustafa Paşa	-	-	-	-	4
Aksaray	-	-	4	4	-
Doğancılar	-	-	3	5	-

Tablo 3. *Belli Başlı Rüştiyelerin Muallim-i Evvelleri*

Rüştiyeler	**1879**	**1888**	**1898**	**1899**	**1903**
Sultan Ahmet	Fatma	Nebiye	Emine	Emine	Emine
Şehzade	Nebiye	Hafiza	-	-	-
Eyüp	Seher	Fatıma	Nebiye	Nebiye	-
Mirgün		Fitnat	Fitnat	Fatıma	Fitnat
At Pazarı	Münire	Münire	Münire	Münire	-
Fındıklı	Hatice	Nefise	Nefise	Nefise	Nefise
Beşiktaş		Cemile	Ganiye	Feride	Feride
Üsküdar	Hatice	Hatice	Şevket	-	Şevket
Küçük Mustafa Paşa	Seher	Seher	Binnaz	Binnaz	-
Molla Gürani	-	-	-	Nimet	Fethiye
Kadıköy	-	-	-	-	Binnaz

Yukarıda tabloda görüldüğü üzere Emine Hanım İstanbul'daki en köklü rüştiye olan Sultan Ahmet Rüştiyesi'nde üç yıl eğitim hizmeti vermiştir. Tabloda dikkati çeken bir husus da bazı öğretmen isimlerinin birkaç rüştiyede aynı olmasıdır. Bu durum, ya isim benzerliği ile açıklanabilir ya da aynı öğretmenin birkaç rüştiyede aynı anda çalışması ile açıklanabilir. Dikkat çeken başka bir husus da muallim-i evvellerin hepsinin bayan olmasıdır. Maarif-i Umumi Nizamnamesi'nde belirtilen öğretmenlerin bayan olması hususunun gerçekleştiğinin göstergesidir.

Aşağıda Küçük Mustafa Paşa Rüştiyesi, Sultan Ahmet Rüştiyesi, Eyüp Rüştiyesi, Fatih Rüştiyesi, Mirgün Rüştiyesi, Molla Gürani Rüştiyesi, Üsküdar Kız Sanayi Mektebi, Dersaadet Kız Sanayi Mektebi'nde öğrenim gören öğrencilerin kıyafetleri betimlenmiştir:

Küçük Mustafa Paşa Rüştiyesi Öğrencileri

Fotoğraf 2. *Küçük Mustafa Paşa Rüştiyesi (Dijital Numarası: cph 3b27695 //hdl.loc.gov/loc.pnp/cph.3b27695 - cph 3b20965 //hdl.loc.gov/loc.pnp/cph.3b20965).*

Fotoğrafta iki kız öğrenci yer almaktadır. Öğrencilerin birbirlerinden farklı kıyafetler giydiği ve her iki kız öğrencinin elinde kitap tuttuğu dikkat çekmektedir.

2 numaralı fotoğrafın sağ tarafında bulunan kız öğrencinin bluz, etek, çorap ve ayakkabı giydiği görülmektedir. Kız öğrenci, saçlarını hafif bir şekilde kurdele ile toplayarak sağ omuzdan öne doğru sarkıtmıştır. Kız öğrencinin giydiği bluz ve etek ince - kalın çizgili, koyu - açık renkli; çorap ve potin ise koyu renklidir. Bluz; takma (dik) yakalı ve takma uzun kollu bir modeldir ve bluzun kol ağzı normal genişliktedir. Bluzun etek ucu, eteğin içine yerleştirilmiştir. Bluzun omuzundan bel hattına kadar karşılıklı olarak kenar danteli; yaka çevresine fiyonk ve çiçek; kolunun üst noktasından dirsek ile bileğin arasına kadar dantel ve çiçek yerleştirilerek bluzda süsleme yapılmıştır. Eteğin ön parçası hafif açılımlıdır; arka parçası ise pililerle eteğe dikilmiş ve hafif kabarıklık sağlanmıştır. Eteğin boyu baldır hizasında bitmektedir.

Eteğin beline fiyonk; etek ucuna kenar danteli, fiyonk ve çiçek yerleştirilerek etekte süsleme yapılmıştır.

2 numaralı fotoğrafın sol tarafında bulunan kız öğrencinin entari, hırka, çorap ve uzun konçlu bot giydiği görülmektedir. Kız öğrenci, saçlarını hafif bir şekilde ile toplayarak sağ omuzdan öne doğru sarkıtmıştır. Kız öğrencinin giydiği entaride açık ve koyu renkli, desenli ve desensiz olmak üzere iki farklı kumaş kullanılmıştır. Kız öğrencinin giydiği hırka koyu renkli ve desensiz, çorap açık renkli, potin ise koyu renklidir. Entari; takma (dik) yakalı, kruvaze kapamalı, takma uzun kollu bir modeldir ve bluzun kol ağzı geniştir. Entarinin etek ucu hafif açılımlıdır ve arkadan gelen parça, minik pililer yapılarak düğme ile ön parçaya tutturulmuştur. Entarinin boyu baldır hizasında bitmektedir. Entarinin yaka çevresi ile omuzunun kesiştiği noktaya tüylü ponpon yerleştirilmiştir. Kız öğrencinin giydiği hırka; oyuntulu yakalı, takma uzun kollu bir modeldir ve hırkanın kol ağzı geniştir. Geniş kesimli olan hırkanın önü düz ve açıktır. Hırkanın boyu yaklaşık bel hattında bitmektedir. Hırkanın ön ortası ve kol ağzına kenar deseni işlemelinakış yapılmıştır. Ayrıca hırkanın omuz ile kolunun birleştiği noktasına tüylü ponpon ve kurdele yerleştirilerek hırkada süsleme yapılmıştır.

Sultan Ahmet Rüştiyesi Öğrencileri

Fotoğraf 3. *Sultan AhmedRüşdiyesi (Dijital Numarası: cph 3b27696 //hdl.loc.gov/loc.pnp/cph.3b27696).*

Fotoğrafta iki kız öğrenci yer almaktadır. Öğrencilerin birbirlerinden farklı kıyafetler giydiği ve her iki kız öğrencinin elinde kitap tuttuğu dikkat çekmektedir.

3 numaralı fotoğrafın sağ tarafında bulunan kız öğrencinin entari, çorap ve bantlı ayakkabı giydiği görülmektedir. Kız öğrenci saçlarını hafif bir şekilde iki adet sol omuzdan önde doğru sarkıtmıştır.Kız öğrencinin giydiği entaride açık, koyu desenli (çizgili) olmak üzere üç farklı kumaş kullanılmıştır. Kız öğrencinin giydiği çorap ve bantlı ayakkabı koyu renkli; taktığı kurdele ise açık ve koyu renklidir. Entari, bütün olmasına rağmen eteğin üstüne inen bir ceket etkisine sahiptir. Entarinin üst kısmı; bele oturan, röverli (şal) yakalı, takma uzun kollu, duble manşetli bir modeldir. Entarinin alt kısmı; takma (hakim) yakalı, yakadan pilili, belden kesik, eteği pilili ve etek ucu açılımlı, boyu ayak bileği hizasında biten bir modeldir. Entarinin manşetine ve üst kısmın yakasına alt kısımda kullanılan çizgili kumaş yerleştirilerek entaride süsleme yapılmıştır.

3 numaralı fotoğrafın sol tarafında bulunan kız öğrencinin bluz, ceket, etek, çorap ve bağcıklı ayakkabı giydiği görülmektedir. Kız öğrenci saçlarını hafif bir şekilde kurdele ile toplayarak sol omuzdan öne doğru sarkıtmıştır. Kız öğrencinin giydiği bluz ve ceket koyu renkte ve desensiz; etek ise koyu renkte ve kalın çapraz çizgilidir. Kurdele açık renkli, çorap ve ayakkabı ise koyu renktedir. Kız öğrencinin giydiği bluz; takma (dik) yakalı bir modeldir ve bluzda ön yaka çevresinden bel hattına düz inen serbest pililer uygulanmıştır. Kız öğrencinin giydiği ceket; röverli (şal) yakalı ve takma uzun kollu ve manşetli bir modeldir. Kol üstü büzgülü olan ceketin kol ağzı normal genişliktedir. Ceketin kol ağzı ile manşetinin birleştiği yere ve şal yakanın kenarına farklı bir parça yerleştirilerek cekette süsleme yapılmıştır. Kız öğrencinin giydiği etek ise belden pililidir ve etek ucu açılımlı bir modeldir. Eteğin boyu baldır hizasında bitmektedir.

Eyüp Rüştiyesi Öğrencileri

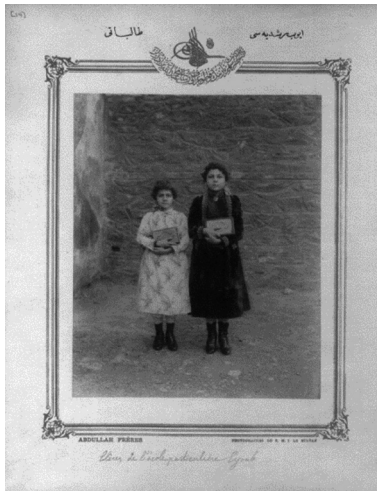

Fotoğraf 4. *Eyüp Rüşdiyesi (Dijital Numarası: cph 3b27694 //hdl.loc.gov/loc.pnp/cph.3b27694).*

Fotoğrafta iki kız öğrenci yer almaktadır. Öğrencilerin birbirlerinden farklı kıyafetler giydiği ve her iki kız öğrencinin elinde Kur'an - ı Kerim tuttuğu dikkat çekmektedir.

4 numaralı fotoğrafın sağ tarafında bulunan kız öğrencinin entari, çorap ve uzun konçlu bot giydiği görülmektedir. Kız öğrenci, saçlarını kurdele ile arkada toplamıştır. Kız öğrencinin giydiği entari açık renkte ve desenli; çorap açık renkli ve desenli; uzun konçlu bot ise koyu renklidir. Kız öğrencinin giydiği entari; bele hafif oturan, takma (şömiziye) yakalı, takma uzun kollu, etek ucu hafif açılımlı bir modeldir ve entarinin kol ağzı normal genişliktedir. Entarinin boyu baldır hizasında bitmektedir ve entaride süsleme uygulanmamıştır.

4 numaralı fotoğrafın sol tarafında bulunan kız öğrencinin entari, ceket, çorap ve uzun konçlu bot giydiği ve broş taktığı görülmektedir. Kız öğrenci saçlarını kurdele ile arkada toplamıştır. Kız öğrencinin giydiği entari ve ceket koyu renkte ve desensiz; çorap açık renkli ve desensiz; uzun konçlu bot ise koyu renklidir. Kız öğrencinin giydiği entari; bele hafif oturan, takma (dik) yakalı, takma uzun kollu, etek ucu hafif açılımlı bir modeldir ve entarinin boyu dizin biraz alt hizasında bitmektedir. Entarinin yakasına kenar bordürü yerleştirilerek entaride süsleme uygulanmıştır. Kız öğrencinin giydiği ceket; oyuntulu yakalı, önü düz ve açık olan, takma uzun kollu bir modeldir ve ceketin kol ağzı normal genişliktedir. Ceketin boyu belin biraz alt hizasında bitmektedir. Ceketin ön ortası ve kol ağzına entarinin yakasına yerleştirilen kenar danteli yerleştirilerek cekette süsleme yapılmıştır.

Fatih Rüştiyesi Öğrencileri

Fotoğraf 5. *Fatih Rüşdiyesi (Dijital Numarası: cph 3b27692 //hdl.loc.gov/loc.pnp/cph.3b27692).*

Fotoğrafta iki kız öğrenci yer almaktadır. Öğrencilerin birbirlerinden farklı kıyafetler giydiği ve her iki kız öğrencinin elinde kitap tuttuğu dikkat çekmektedir.

5 numaralı fotoğrafın sağ tarafında bulunan kız öğrencinin entari ve uzun konçlu bot giydiği görülmektedir. Kız öğrenci saçlarını hafif bir şeklide arkada toplamıştır. Kız öğrencinin giydiği entari desensiz ve açık renkli; ayakkabı ise koyu renklidir. Kız öğrencinin giydiği entari; bele hafif oturan, belden kesik ve belden serbest pilili, düz kapamalı, takma (hakim) yakalı, takma uzun kollu, kol ağzı normal genişlikte olan bir modeldir. Etek ucu açılımlı olan entarinin boyu ayak bileğinin biraz üst hizasında bitmektedir. Entarinin ön bedeninde omuzdan bel hattına kadar pili yapılarak; etek ucuna da eninde iki adet nervür yapılarak entaride süsleme yapılmıştır.Ayrıca entarinin ön bedeninde omuzdan bel hattına üçgen kesimli tül yerleştirilmiş; sağ göğüs altından sol bel hattına doğru bir parça yerleştirilmiş ve entaride süsleme yapılmıştır.

5 numaralı fotoğrafın sol tarafında bulunan kız öğrencinin entari, çorap, ayakkabı giydiği ve küpe taktığı görülmektedir. Kız öğrenci saçlarının üst kısmını hafif bir şekilde arkada toplamış ve aşağıya doğru sarkıtmıştır. Kız öğrencinin giydiği entari kalın çizgili ve açık - koyu renkli; çorap açık renkli; ayakkabı ise koyu renklidir. Kız öğrencinin giydiği entari; bele hafif oturan ve belden kesik, düz kapamalı (ön ortasından bel hattına kadar), takma (fırfır) yakalı, takma uzun kollu ve kol ağzı normal genişlikte olan bir modeldir. Etek ucu hafif açılımlı olan entarinin boyu ayak bileğinin biraz alt hizasında bitmektedir. Entarinin yakasına ve kol ağzına fırfırlı dantel yerleştirilerek entaride süsleme yapılmıştır.

Mirgün Rüştiyesi Öğrencileri

Fotoğraf 6. *Mirgun Rüştiyesi (Dijital Numarası: cph 3b27693 //hdl.loc.gov/loc.pnp/cph.3b27693).*

Fotoğrafta iki kız öğrenci yer almaktadır. Öğrencilerin birbirlerinden farklı kıyafetler giydiği ve her iki kız öğrencinin elinde rulo yapılmış bir kağıt tuttuğu dikkat çekmektedir.

6 numaralı fotoğrafın sağ tarafında bulunan kız öğrencinin pelerin ve uzun konçlu bot giydiği görülmektedir. Kız öğrenci saçlarını tepede topuz yaparak toplamıştır. Kız öğrencinin giydiği pelerin, desensiz ve koyu renkli ve uzun konçlu bot da koyu renklidir. Pelerin; oyuntulu (sıfır) yakalı, düz kapamalı (ön ortasından etek ucuna kadar), beli hafif büzgülü, kuplu, etek ucu hafif açılımlı olan ve boyu ayak bileği hizasında biten bir modeldir. Pelerinin kup parçaları dikilirken belirli bir mesafe, kolların dışarı çıkarılabilmesi için açık bırakılmıştır. Pelerinin ön ortasına, yaka çevresine ve kup kenarlarına kenar bordürü (harç); omuz ile kolun birleştiği yere çiçek yerleştirilerek pelerinde süsleme yapılmıştır. Kız öğrencinin pelerinin içine aynı kumaştan dikilmiş dış giyim parçalarından birini giydiği ve bu parçanın kollarını pelerinin açık kısımlarından dışarı çıkardığı görülmektedir. İçe giyilen parçanın kollarına da pelerinin süslemesinde kullanılan kenar bordürünün yerleştirildiği görülmektedir.

6 numaralı fotoğrafın sol tarafında bulunan kız öğrencinin entari, ceket, çorap ve uzun konçlu bot giydiği görülmektedir. Kız öğrenci saçlarını hafif bir şekilde arkada toplamıştır. Kız öğrencinin giydiği entari, desensiz ve açık renkli; ceket, çorap ve uzun konçlu bot ise koyu renklidir. Entari; oyuntulu (sıfır) yakalı, serbest pilili / büzgülü, etek ucu açılımlı ve boyu baldırın biraz üst hizasında biten bir modeldir. Entarinin etek ucunun biraz üst hizasına dantel yerleştirilerek entaride süsleme yapılmıştır. Kız öğrencinin giydiği ceket; bele hafif oturan, geniş şömiziye yakalı, kruvaze kapamalı, aplike cepli, takma uzun kollu, kol ağzı normal genişlikte olan ve boyu kalça hizasında biten bir modeldir. Ceketin yakasına ponpolu biye yerleştirilerek cekette süsleme yapılmıştır.

Molla Gürani Rüştiyesi Öğrencileri

Fotoğraf 7. *Molla Gürani Rüştiyesi (Dijital Numarası: cph 3b27699 //hdl.loc.gov/loc.pnp/cph.3b27699).*

Fotoğrafta iki kız öğrenci yer almaktadır. Öğrencilerin birbirlerinden farklı kıyafetler giydiği ve her iki kız öğrencinin elinde kurdele ile süslenmiş kitap tuttuğu dikkat çekmektedir.

7 numaralı fotoğrafın sağ tarafında bulunan kız öğrencinin entari, çorap ve fiyonklu ayakkabı giydiği ve bele dantel önlük taktığı görülmektedir. Kız öğrenci saçlarını hafif bir şekilde kurdele ile toplayarak sağ omuzdan öne doğru sarkıtmıştır. Kız öğrencinin giydiği entari; desensiz ve koyu renkli; önlük açık renkli ve desenli; çorap açık renkli; fiyonklu ayakkabı ise koyu renklidir. Kız öğrencinin giydiği entari; robalı, takma (hakim) yakalı, robadan aşağıya büzgülü, manşetli, takma uzun kollu (kol üstü ve kol ağzı hafif büzgülü), etek ucu açılımlı ve boyu baldır hizasında biten bir modeldir. Entarinin yakasına, robasına, koluna (küçük üst parça), manşetine ve etek ucuna dantel; omuz ile yaka çevresinin kesiştiği noktaya çiçek yerleştirilerek entaride süsleme yapılmıştır. Entarinin etek ucuna dantel yerleştirmeden önce minik pililer yapılmıştır.

7 numaralı fotoğrafın sol tarafında bulunan kız öğrencinin bluz ve etek giydiği ve küpe taktığı görülmektedir. Kız öğrenci saçlarını hafif bir şekilde kurdele ile toplayarak arkaya sarkıtmıştır. Kız öğrencinin giydiği bluz ve etek desensiz ve açık renklidir. Kız öğrencinin giydiği bluz; bele hafif oturan, takma (hakim) yakalı, takma uzun kollu (kol üstü büzgülü) ve manşetli bir modeldir. Bluzun etek ucu, eteğin içine yerleştirilmiştir. Bluzun ön bedeninde omuzdan bel hattına verev biçimde kumaş fırfır; bluzun ön ortası ile yakasının kesiştiği yere fiyonk yerleştirilerek bluzda süsleme yapılmıştır. Ayrıca bluzun yakasına tül yerleştirilmiş, yaka biye ile temizlenmiş ve biye aşağıya doğru sarkıtılmıştır. Eteğin ön parçası hafif açılımlıdır; arka parçası ise pililerle zenginleştirilerek eteğe hafif kabarıklık verilmiştir. Eteğin boyu ayak tabanı hizasında bitmektedir. Eteğin ucuna üçgen kesimler uygulanmış ve üçgen kesimlerin altına pilili parçalar yerleştirilerek etekte süsleme yapılmıştır. Ayrıca eteğin arka parçasından gelen pilileri tutturmak için bazı yerlere fiyonk yerleştirilerek etekte süsleme yapılmıştır.

Üsküdar Kız Sanayi Mektebi Öğrencileri

Fotoğraf 8. *Üsküdar Kız Sanayi Mekteb-i (Dijital Numarası: cph 3b27698//hdl.loc.gov/loc.pnp/cph.3b27698 - cph 3b20966 //hdl.loc.gov/loc.pnp/cph.3b20966).*

8 numaralı fotoğrafta iki kız öğrenci yer almaktadır ve öğrencilerin aynı kıyafeti giydiği dikkat çekmektedir. Kız öğrencilerin entari ve uzun konçlu bot giydikleri, bele kumaştan kuşakve kulağa küpe taktıkları görülmektedir. Kız öğrencilerin her ikisi de saçlarının üst kısmını hafif bir şekilde arkada toplamış ve aşağıya doğru sarkıtmıştır. Kız öğrencilerin giydiği entariler ve kuşaklar desensiz ve açık renkli; uzun konçlu botlar ise koyu renklidir. Kız öğrencilerin giydiği her iki entari de oyuntulu (sıfır) yakalı, robalı, roba altından serbest pililli, manşetli, takma uzun kollu, etek ucu açılımlı ve boyu ayak bileğinin biraz üst hizasında biten bir modeldir. Entarilerin yaka çevresine ucu dilimli ve daire kesimli dantel yerleştirilerek entarilerde süsleme yapılmıştır.

Dersaadet Kız Sanayi Mektebi Öğrencileri

Fotoğraf 9. *Dersaadet Kız Sanayi Mektebi (Dijital Numarası: cph 3b27700 //hdl.loc.gov/loc.pnp/cph.3b27700).*

Fotoğrafta iki kız öğrenci yer almaktadır. Öğrencilerin birbirlerinden farklı kıyafetler giydiği; fotoğrafın sağ tarafında yer alan öğrencinin elinde kurdele ile süslenmiş kitap, sol tarafında yer alan öğrencinin kurdele ile bağlanmış rulo şeklinde kâğıt tuttuğu dikkat çekmektedir.

9 numaralı fotoğrafın sağ tarafında bulunan kız öğrencinin entari ve fiyonklu ayakkabı giydiği ve bele kumaş önlük taktığı görülmektedir. Kız öğrenci saçlarını arkada toplamıştır. Kız öğrencinin giydiği entari ve önlük, desensiz ve açık renkli; fiyonklu ayakkabı ise koyu renklidir. Entari; hafif bele oturan, takma (hakim) yakalı, yaka oyuntusundan büzgülü, takma uzun kollu, kol ağzı normal genişlikte olan, etek ucu açılımlı ve boyu baldır ile bilek arası hizasında biten bir modeldir. Entarinin yakasına ve kollarına ince şeritler yerleştirilerek entaride süsleme yapılmıştır.

9 numaralı fotoğrafın sağ tarafında bulunan kız öğrencinin bluz, etek ve uzun konçlu bot giydiği, bele kumaştan kuşak taktığı ve kulağa küpe taktığı görülmektedir. Kız öğrenci saçlarını arkada toplamıştır. Kız öğrencinin giydiği bluz ve etek, desensiz ve açık renkli; kuşak ve uzun konçlu bot koyu renklidir. Kız öğrencinin giydiği bluz; takma (şömiziye) yakalı, tek sıra ilik düğmeli, takma uzun kollu ve kol ağzı normal genişlikte olan bir modeldir. Bluzun etek ucu, eteğin içine yerleştirilmiştir. Bluzun yakasına ve kollarına ince şeritler yerleştirilerek bluzda süsleme yapılmıştır. Kız öğrencinin giydiği etek; serbest pilili, etek ucu açılımlı ve boyu baldır hizasında biten bir modeldir. Etekte süsleme uygulanmamıştır.

Kızların Öğrenim Gördüğü Özel Rüştiyeler ve Kıyafetleri

II. Abdülhamit Dönemi'nin başlarında 1877-1878 Osmanlı Rus savaşı yaşanmıştır. Savaşta Osmanlı Devleti, büyük bir yenilgi almış (Kurat, 1931) ve ekonomik sıkıntılar içerisine girmiştir. Dolayısıyla eskisi gibi eğitim kurumu açılamamıştır. Daha çok eski binalar tamir edilerek eğitimde yenilik yapılmaya çalışılmıştır. Yapılan eğitim reformlarını yetersiz bulan hükümet, varlıklı kişileri özel okul açmaya teşvik etmiştir (Demirel, 2000). İstanbul'da özellikle varlıklı Müslümanların bulunduğu semtlerde yirmişer, otuzar odalı konaklar kiralanarak okullar açılmaya başlanmıştır. Özel okulları, birkaç kişi birleşerek açmıştır (Ergin, 1977). Bu okullara ücretle öğrenci kabul edilmekle beraber ücretsiz okuyan öğrenciler de kabul edilmiştir (Maarif Salnamesi, 1901).Maddi durumu iyi olmayan ancak başarılı olan öğrencilerin özel rüştiyelerde ücretsiz okumasına imkân verilmiştir. Özel okullarda ticaret esas olduğu için kurucu kişiler ilana, gösterişe ve reklama çok önem vermiştir. Öğrenci alabilmek amacıyla dönemin en iyi öğretmenleri rüştiyelere davet edilmiş ve rüştiyelerde ders verdirilmiştir. Bu okulların kıyafetleri de diğer rüştiyelere göre farklı olmuştur. Bu dönemde Sadece kızlara ait rüştiye derecesinde özel okullar olduğu gibi Rüştiye- ibtidai seviyesinde okullar da bulunmaktadır.

Abdülhamit Dönemi'nin sonlarında İstanbul'da kızlara ait özel rüştiyeler açılmıştır (Devlet Salnamesi 1909; Kodaman, 1991). Bu dönemde mevcut olan özel rüştiyelerin bulundukları semt ve açılış tarihleri aşağıda yer almaktadır:

Tablo 4. *Abdülhamid Dönemi'nde İstanbul'da açılan Kız Özel Rüştiyeleri*

Okulun Adı	Özel Okulun Bulunduğu Semt	Açılış Tarihi
İttihat ve Terakki Mektebi	Makriköy	1909
Kız Sanayi Mektebi	Ayasofya	
İttihat ve Terakki Mektebi	Atık Ali Paşa	
Kız Sanayi Mektebi	Şehzade	1908
Menba-yıFüyuzat-ı Osmani	Bozdoğan Kemeri	1902
Hayriye-i Sanayi-i Nefise	Aksaray	
Gülzar- Vatan	Fatih	1907
Osmanlı İnas Mektebi	Üsküdar	1908
Bedia-yı Meşrutiyet	Çengelköy	1908

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi II. Abdülhamid Dönemi'nde farklı isimlerle özel okulların açıldığı görülmektedir. Osmanlı Devleti, bu dönemde 31 Mart Vakası gibi önemli bir buhran yaşadığı için eğitime emek ve para harcayamamışve eğitim işi kişilere bırakılmıştır. Ayrıca dikkat çeken bir diğer husus da özel okulların genelde köklü ve Müslümanların çoğunlukta olduğu yerlerde açılmasıdır. İttihat ve Terakki Mektebi'nin açılması dikkatleri çeken bir diğer hususdur. Çünkü dönemin başlarında ya da ortalarında bu isimle bir okulun açılmasına Osmanlı Devleti tarafından izin verilmeyeceği düşünülmektedir. Okul isimlerinde "Osmanlı, meşrutiyet ve ittihat" gibi kavramların kullanılması, destek ve güç kazanmaya yönelik olduğunu düşündürmektedir.

Kızların Öğrenim Gördüğü Hususi (Karma) Rüştiyeler

Abdülhamid Dönemi'nde Özel kız rüştiyeleri olduğu gibi kızlar ve erkeklerin birlikte eğitim gördüğü ibtidai ve rüştiye eğitiminin verildiği mekteplerde bulunmaktadır (Maarif Salnamesi 1898, 1900, 1901, 1903). Bu mektepler ve belli başlı yıllardaki öğrenci sayıları aşağıda verilmiştir:

Tablo 5. *Bazı Yıllara Ait Karma Özel Mektepler ve Öğrenci Sayıları*

Karma Rüştiyeler (Özel)	**1898**		**1900**		**1901**		**1903**	
	E	**K**	**E**	**K**	**E**	**K**	**E**	**K**
Mektebi Hamidi / Hamidiye	260	102	190	114	200	70	225	90
Mektebi Osmani			127	26	118	33	151	33
Hadikatül Maarif			133	33	144	28	144	167
Şemsül Mektebi			110	40				
Şule-i Terakki							111	61
Darül İrfan							123	45
Şemsül Maarif			301	25				
Necm-i Terakki					240	140	120	45

Mekteb-i Hamidi / Hamidiye özel okullar içerisindeki en köklü olanıdır. Düzenli olarak eğitim verebilen bir kurum olarak görülmektedir. 1882'de 150 öğrenci ile eğitim ve öğretime başlamıştır (Akyüz, 2015). Öğrenci sayısında genel olarak bir istikrar mevcuttur. Tablodaki okullar kız ve erkek öğrencilerin birlikte eğitim gördüğü okullardır. Bunların dışında yalnız erkeklere mahsus özel okullarda bulunmaktadır. Ayrıca yukarıda verilen tablo, erkek ve kız öğrencilerin arasındaki sayısal farklılığın görülmesi adına da bir farkındalık oluşturacaktır. 1898'de kız öğrenci sayısının diğer yıllara göre fazla olduğu gözlenmektedir. Bunun sebebi alternatif okulların artması ile öğrenci tercihlerinin de değişmesinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Tabloda yer almayan ve sonraki yıllarda karma olarak özel rüştiyeler açılmıştır. Bunlar: Bedrika-yı irfan, Rehber-i İttihad-i Osmani, rehber-i Saadet, Gülşen-i Marifet

Hadika-yıMaarifet, Füyuzat-ı Osmaniye, Feyz-i Hürriyet mektepleridir (Devlet Salnamesi 1909).

Özel mekteplerde de bayan öğretmenler görev yapmıştır. 1889'da Mekteb-i Hamidiye'nin inas kısmında altı bayan öğretmen görev yapmıştır. Şemsül Mektebi'nin inas kısmında iki bayan öğretmen, HadikatülMarifet'te üç bayan öğretmen görev yapmıştır. 1903 yılında Mekteb-i Hamidiye'nin inas kısmında muallim-i evvel olarak Remziye Hanım ile birlikte Emine Hanım, Fatıma Hanım, Hatice Hanım görev yapmıştır (Maarif Salnamesi 1903).

Aşağıda Mekteb-i Hamidi / Hamidiye, Mekteb-i Osmani ve Hadikatül Maarif'te öğrenim gören öğrencilerin kıyafetleri betimlenmiştir:

Mekteb-i Hamidi / Hamidiye Öğrencileri

Fotoğraf 10. *Mektebi Hamidiye (Dijital Numarası: cph 3b47701 //hdl.loc.gov/loc.pnp/cph.3b47701).*

10 numaralı fotoğrafta iki kız öğrenci yer almaktadır. Öğrencilerin aynı kıyafeti giydiği ve her iki öğrencinin de elinde kitap tuttuğu dikkat çekmektedir. Kız öğrencilerin entari, çorap, fiyonklu ve bağcıklı ayakkabı giydiği ve bele ince bir kordon taktığı görülmektedir. Kız öğrencilerin her ikisi de saçlarını arkada toplamıştır. Kız öğrencilerin giydiği entariler, desensiz ve açık renkli; çorap ve ayakkabı ise koyu renklidir. Kız öğrencilerin giydiği her iki entari de takma (şömziye) yakalı, robalı, roba altından büzgülü, manşetli, takma uzun kollu (kol ağzı büzgülü), boyu baldır hizasında biten bir modeldir. Entaride yaka ve manşetin ucu biye ile temizlenerek entaride süsleme yapılmıştır.

Mekteb-i Osmani Öğrencileri

Fotoğraf 11. *Mekteb-i Osmani-yi (Dijital Numarası: cph 3b47700 //hdl.loc.gov/loc.pnp/cph.3b47700).*

Fotoğrafta iki kız öğrenci yer almaktadır. Öğrencilerin farklı kıyafetler giydiği ve her iki öğrencinin de elinde kurdele sarılarak süslenmiş kitap tuttuğu dikkat çekmektedir.

11 numaralı fotoğrafın sağ tarafında bulunan kız öğrencinin bluz, ceket, etek, çorap ve fiyonklu ayakkabı giydiği, bele kumaştan fiyonk taktığı ve kulağa küpe taktığı görülmektedir. Kız öğrenci saçlarını kurdele ile arkada toplamıştır. Kız öğrencinin giydiği bluz, ceket ve etek desensiz ve açık renkli; çorap ve ayakkabı da açık renklidir. Kız öğrencinin giydiği bluz; takma (bağcık) yakalı bir modeldir. Bluzun ön ortasına hafif büzgülü bir parça yerleştirilerek bluzda süsleme yapılmıştır. Kız öğrencinin giydiği ceket; model uygulanmış erkek yakalı, takma uzun kollu (kol üstü büzgülü), kol ağzı normal genişlikte olan ve boyu kalça hizasında biten bir modeldir. Kız öğrencinin giydiği etek; serbest pilili, etek ucu açılımlı ve boyu baldır hizasında biten bir modeldir. Eteğin ucuna dilimli kesimler uygulanmış ve dilimlerin altına parçalar yerleştirilerek etekte süsleme yapılmıştır.

11 numaralı fotoğrafın sol tarafında bulunan kız öğrencinin entari, uzun konçlu bot giydiği ve bele ince kumaştan kuşak taktığı görülmektedir. Kız öğrenci saçlarını arkada toplamıştır. Kız öğrencinin giydiği entari çizgili ve açık renkli; kuşak açık renkli ve desensiz; çorap ile uzun konçlu bot ise koyu renklidir. Entari; robalı, kuplu, belden kesik, takma (hakim) yakalı, takma uzun kollu, kalın manşetli, etek ucu açılımlı bir modeldir. Entarinin yakasına hafif büzgülü parça; kol ile omuzunun kesiştiği noktaya fiyonk; yaka yerleştirilerekentaride süsleme uygulanmıştır. Ayrıca entarinin etek ucuna da nervürler yapılarak entari süslenmiştir.

Hadikatül Maarif Öğrencileri

Fotoğraf 12. *Hadikatül-Maarif (Dijital Numarası: cph 3b27691 //hdl.loc.gov/loc.pnp/cph.3b27691 - cph 3b20964 //hdl.loc.gov/loc.pnp/cph.3b20964).*

12 numaralı fotoğrafta üç kız çocuğu yer almaktadır ve öğrencilerin çok farklı olmasa da birbirine benzeyen kıyafetler giydiği dikkat çekmektedir.Her üç kız öğrenci de elinde kitap tutmaktadır.

12 numaralı fotoğrafın sağ ve solunda tarafında bulunan kız öğrencilerin entari ve uzun konçlu bot giydiği, bele kumaştan kuşak taktığı ve kulaklarına küpe taktığı görülmektedir. Her iki kız öğrenci saçlarının üst kısmını hafif bir şekilde arkada toplamış ve aşağıya doğru sarkıtmıştır. Sağ tarafta yer alan kız öğrencinin ayrıca zincirli bir aksesuar taktığı da görülmektedir. Kız öğrencilerin giydiği entariler ve kuşaklar desensiz ve açık renkli; uzun konçlu botlar da açık renklidir. Her iki entari de; oyuntulu (sıfır) yakalı, yakadan serbest pilili, takma uzun kollu (kol üstü ve kol ağzı büzgülü, etek ucu açılımlı bir modeldir. Sağ taraftaki öğrencinin giydiği entarinin boyu bileğin biraz alt hizasında; sol taraftaki kız öğrencinin giydiği entarinin boyu bileğin biraz üst hizasında bitmektedir. Entarilerin kol ağzına dantel yerleştirilerek entarilerde süsleme yapılmıştır ve her iki kız öğrencinin ucu dilimli ve omuzdan aşağıya dökülen dantel yakayı kurdele ile yaka çevresine taktıkları görülmektedir.

12 numaralı fotoğrafın ortasında bulunan kız öğrencinin entari, çorap ve uzun konçlu bot giydiği ve bele kumaştan kuşak taktığı görülmektedir. Kız öğrenci ayrıca zincirli bir aksesuar da takmıştır. Diğer kız öğrenciler gibi ortada duran kız öğrenci saçlarının üst kısmını hafif bir şekilde arkada toplamış ve aşağıya doğru sarkıtmıştır. Kız öğrencinin giydiği entari, çorap ve kuşakdesensiz ve açık renkli; uzun konçlu bot ise koyu renklidir. Kız öğrencinin giydiği entari; takma (hakim) yakalı, robalı, robanın altından serbest pilili, takma uzun kollu (kol üstü ve kol ağzı büzgülü), etek ucu açılımlı ve boyu baldırın hizasında biten bir modeldir. Entarinin robasına ve kol ağzına dantel; omuz ile kolun birleştiği yere kurdele yerleştirilerek ve etek ucuna entarinin kendi kumaşından fırfır dikilerek elbisede süsleme yapılmıştır.

Sonuç

3 Kasım 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile kızların eğitimine önem verilmeye başlanmıştır. 1859 tarihinde ilk kız rüştiyesi açılmış; II. Abdülhamit Dönemi'nde kız rüştiyelerinde bir artış meydana gelmiştir. Abdülhamit Dönemi'nde rüştiyeler açısından bir artış yaşanması dönemin en büyük başarılarından biridir. Dönemin başından sonuna kadar okul ve öğrenci sayısında artış gözlenmektedir. Bu dönemden önce kız öğrencilerin sadece sıbyan okullarına gittiği düşünülürse II. Abdülhamit Dönemi'nde rüştiyelere giden kız öğrenci sayısının artışı, kız çocuklarının eğitimine yönelik bakış açısının değiştiğinin göstergesidir. Yine kız öğrenci sayısının artışı Tanzimat ile birlikte batıya açılan pencerenin getirdiği esintilerin bir sonucudur. Kız öğrenci sayısının artmasının yanı sıra kız öğrencilerin karma özel okullarda erkeklerle birlikte eğitim görmesi, kızların eğitiminde yapılmış reformun bir diğer göstergesidir.II. Abdülhamid Dönemi boyunca kız öğrenci sayısı, yıllara göre artmasına rağmen erkek öğrenci sayısının önüne geçilememiştir. Bu durum kızların eğitim almasına gerek duymayan ailelerin varlığına işarettir.

Salnameler incelendiğinde ilk yıllarda olmayan rüştiyelerin sonraki dönemlerde mevcut olduğu, ilk dönemlerde kayıtlı olan bazı rüştiyelerinde son yıllarda kayıtlı olmadığı görülmektedir. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi gereği bayan öğretmen sayısında bir artış yaşanmış; özelikle rüştiyelerdeki muallim-i evvellerin bayanlardan oluştuğu dikkat çekmektedir.

Resmi rüştiyelerin yanı sıra özel rüştiyelerde bu dönemde açılmıştır. Kız özel rüştiyeleri ve karma özel rüştiyeler bu dönemde eğitim vermektedir. Kız rüştiye sayısında son yıllarda herhangi bir artışın olmaması ülkedeki siyasi bunalımdan kaynaklı olduğunu akıllara getirmektedir. Osmanlı Devleti, dönemin sonlarına doğru rüştiyelerin yetersizliğini fark ederek özel rüştiyeler açılması için varlıklı aileleri teşvik etmiştir. Hükümetin çabasın zamanla uygulamaya geçmiş ve özel rüştiyeler açılmıştır. Salnamelerde özel kız rüştiyeleri hakkındaki bilgiler, resmi rüştiyeler kadar yeterli değildir. 1909 Devlet Salnamesi'nde özel kız rüştiyeleri ile ilgili bilgiler de tespit edilmiştir.

Kız öğrencilerin öğrenim gördüğü rüştiyelerdeki öğrenci kıyafetlerine bakıldığında; çalışmada 23 kız öğrencinin kıyafeti incelenmiştir. Bu kıyafetlerden 16 tanesi resmi rüştiyelerde öğrenim gören kız öğrencilerine ait; 7 tanesi özel rüştiyelerde öğrenim gören kız öğrencilerine aittir. Resmi rüştiyelerde öğrenim gören 16 kız öğrenciden 4 tanesi resmi okul kıyafeti giyerek; 12 tanesi ise sivil kıyafet giyerek fotoğraf çektirmiştir. Özel rüştiyelerde öğrenim gören 7 öğrenciden 5 tanesi resmi okul kıyafeti giyerek; 2 tanesi ise sivil kıyafet giyerek fotoğraf çektirmiştir.Bu durum, kılık- kıyafet konusunda o dönemde henüz birlikteliğin olmaması ve rüştiye yöneticilerinin inisiyatifine bırakılması ile açıklanabilir. Sivil kıyafet giyen kız öğrencilerin de kıyafetlerinin birbirinden farklı model, kesim ve süsleme özelliğine sahip olduğu dikkat çekmektedir.

Resmi ve özel rüştiyelerdeki sivil kıyafet giyen kız öğrencilerin ya rüştiyeye başladıkları ilk gün olması nedeni ile ya da rüştiyenin mezuniyet günü olması nedeni ile sivil kıyafetleri giydiği akla gelmektedir. Ayrıca henüz o dönemde fotoğraf çektirmek

çok yaygın olmadığından rüştiyeye gelen fotoğrafçının geleceğikız öğrencilere önceden haber edilmesi ile kız öğrencilerin o güne özel ve süslü kıyafetleri tercih ettiği düşünülebilir.

Fotoğraflarda yer alan kız öğrencilerin elinde kitap ya da rulo şeklinde kâğıt tuttuğu dikkate çekmiştir. Kız öğrencilerin elinde kitap tutması; fotoğrafın eğitim kurumunda çekildiğini göstermek için; rulo şeklinde kâğıt tutması ise; okulun mezuniyet günü olduğunu göstermek için olabilir. Özel anlatımlı fotoğraf çekimlerinde aksesuarlar gerekli ve önemli bir malzemedir. İnsanlar, fotoğraf çektirirken anı hatırlatacak aksesuarlar almakta; fotoğrafçılar da çekimini yapacağı konuya göre insanların taşıyabileceği, tutabileceği aksesuarlar seçmektedir.

II. Abdülhamid döneminde resmirüştiyelerde öğrenim gören sivil kıyafetli kız öğrencilerin Avrupa modasına uygun modeli olan entari, etek ve bluz, pelerin, ceket vb. parçalar giydiği; resmi kıyafetli kız öğrencilerin ise entari giydiği görülmektedir. II. Abdülhamid döneminde özel rüştiyelerde öğrenim gören sivil kıyafetli kız öğrencilerin de entari, ceket, bluz ve etek gibi parçalar giydiği; resmi kıyafetli öğrencilerin de entari giydiği görülmektedir.

Resmi ve özel rüştiyelerde öğrenim gören kız öğrencilerin saça taktıkları aksesuarların başında kurdele gelmektedir. Kız öğrenciler çoğunlukla saçlarını kurdele ile bağlamış; ya ön omuzdan aşağıya doğru sarkıtmış ya da arkada toplamıştır. Kız öğrencilerin genellikle uzun konçlu bot ya da fiyonklu ayakkabı tercih ettiği görülmektedir.

Resmi ve özel rüştiyelerde öğrenim gören kız öğrencilerin üste giydiği parçalar- genellikle; takma yakalı, robalı, serbest pilili, takma kollu, kol boyu uzun modeller giydiği; alta giydiği parçalar ise etek ucu açılımlı, serbest pilili, etek boyu baldır ile ayak bileği arsında biten modeller giydiği görülmektedir. Kız öğrencilerin hiçbirinin pantolon giymemesi, dikkat çeken en önemli özelliktir.

Kız öğrencilerin giydiği sivil ve resmi kıyafetlerin genelinde ya dantel, fiyonk, kurdele, çiçek gibi süsleme malzemeleri ile ya da pili, büzgü, fırfır, nervür gibi dikiş teknikleri ile süslendiği görülmektedir. Bu durum, kız öğrencilerin okulun günü ilk ya da mezuniyet günü okula özenle hazırlanarak gittiğini akla getirmektedir. göstermektedir. Talu (1952) da çocukların okulun ilk günü {amin alayı yahut bed-i besmele cemiyeti adı verilmektedir (Özyalvaç, 2012)}her gün giydiklerinden daha iyice, oldukça süslü ve kimi zaman zinetlendirilmiş bir elbise giydiğini belirterek bu görüşü desteklemektedir.

Kaynakça

Akyüz, Y. (2015). Türk eğitim tarihi. Ankara: Pegem Akademi.

Berkes, N. (1973). Türkiye'de çağdaşlaşma. Ankara: Bilgi Basımevi.

Demirel, M. (2002). Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüştiye Mektepleri, Türkler. C.IV, Ankara.

Devlet Salnamesi (1903, 1908, 1909).

Ergin, O. (1977). Türk maarif tarihi. C. I-II, İstanbul: Eser Matbaası.

Corsaro, A. W. (1992). Interpretiverepreductionınchildren'speercultures.*SocialPsychologyQuarterly*, 55 (2), 160-177.

GörürD. E. (2015).İnasrüşdiye mektepleri: yanyahamidiyeinas rüştiye mektebi örneği.*Uluslararası*

Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (36), 311-322.

Karal, E. Z. (1996). Osmanlı tarihi. C.VI, Ankara:TTK.

Koçer, H. A. (1992). Türkiye'de modern eğitimin doğuşu ve gelişimi. İstanbul:MEB.

Kodaman, B. (1991). Abdülhamit devri eğitim sistemi. Ankara: 1991.

Kurnaz, Ş. (1991). Cumhuriyet öncesinde Türk kadını. Ankara:Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Kurat, A. N. (1931). Türkiye ve Rusya. Ankara: TTK.

Kurt, K. S. (2012). II. Abdülhamid dönemi'nde kız rüştiyeleri.Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 29, 1-19.

Library Of Congress (Washington Kongre Kütüphanesi) II. Abdülhamid Fotoğraf Albümü. https://www.loc.gov.

Maarif Salnamesi (1898, 1899, 1900, 1901, 1903).

Özalp, R. &Ataünal, A. (1977). Türk milli eğitim sisteminde düzenleme teşkilatı. İstanbul: MEB.

Özlü,P. &Ceranoğlu, M. (2015). Geleneksel kadın giysi kültürünün posta pulları ile tanıtılması.Akademik Bakış Dergisi, 1, 557-572.

Özyalvaç, Y. Ş. P. (2012). Mektebe ilk merhaba: sıbyan mektepleri. Haşim Şahin & Nurdan Şafak (Ed.), Osmanlı dünyasında çocuk olmak içinde (s. 97-127). İstanbul: Dem Yayınları.

Rogan, L. E. (1996). Asiret mektebi: abdulhamidı'sschoolfortribes (1892-1907).International Journal of Middle East StudiesVol, 28, (1), 83-107.

Solak, L. (2014). Türkiye'de okul kıyafetleri ve sosyo-politik değişimin etkisi. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 3 (39), 420-427.

Şen, A. (2013). Osmanlı'dan günümüze eğitimde modernleşme çabaları. Ekev Akademi Dergisi,17 (57), 477-491.

Talu, E. Ekrem (1952). Mektebebaşlayış. Resimli Tarih Mecmuası, 3/35, Kasım.

Tekeli & İlkin, (1999). Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitim ve bilgi üretim sisteminin oluşumu ve dönüşümü. Ankara: TTK.